

ІНТЕГРИЗМ У СУЧАСНОМУ КАТОЛИЦТВІ — ПОШУКИ ТРАДИЦІЙНОСТІ

Висвітлюються процеси співіснування традиціоналістських і модерністських течій у католицтві ХХ ст., виявляються причини виникнення, сутність явища інтегризму, ставлення до нього сучасної католицької ієрархії.

Ключові слова: традиціоналізм, модернізм, інтегризм, лібералізм, фундаменталізм, лефевризм.

Освещаются процессы сосуществования традиционалистских и модернистских течений в католичестве ХХ в., выявляются причины появления, сущность явления интегризма, отношение к нему современной католической иерархии.

Ключевые слова: традиционализм, модернизм, интегризм, либерализм, фундаментализм, лефевризм.

The process of the coexistence of traditionalized and modernized trend in catholicism XX century is widely highlighted. The reasons for the appearance and essence of the occurrence of integrism, In relation to modern catholic hierarchy is gradually exposed.

Key words: Traditionalism, modernism, integrism, liberalism, fundamentalism, lefevrism.

Існування традиції в сучасному світі, як відомо, відрізняється складністю й суперечливістю. Процеси модернізації, що розпочалися ще в ранній Новий час, торкаються все нових сфер життя, зокрема релігії. Релігія, як найтрадиційніший інститут, як сфера втілення традиції, не може обійти увагою ту ситуацію, що існує в соціумі. Переважно стала традиційність властива релігії через сакралізацію традиції, надання їй священного статусу. Традиція для християнства — це, насамперед, спосіб тлумачення Св. Писання, що наділяється догматичним статусом. Серед християнських сповідань, як відомо, найбільше традиціоналістським є православ'я, що ґрунтується на древній святоотецькій спадщині. В протестантизмі спостерігається схильність до модернізації завдяки притаманному йому принципу свободи тлумачення Біблії. Католицтво здійснює синтез традиції у віровченні й модернізації в обрядах, що дозволяє йому ефективно існувати в сучасному світі. Ставлення пересічних християн до позиції своїх церков щодо модернізації також відрізняється розмаїтістю. Так, у православ'ї ще у 20-і рр. ХХ ст. існувало обновленство, що намагалось істотно його лібералізувати, а в протестантизмі й нині наявні деномінації, котрі дотримують фундаменталістських поглядів, що ґрунтуються на буквальному тлумаченні Біблійних текстів. Сучасне католицтво являє собою досить строкату картину, в якому співіснують

різні, часто різноспрямовані течії, котрі дотримують протилежних поглядів на процеси реформування, що розпочалися в результаті рішень II Ватиканського Собору, але полеміка щодо його рішень триває. Деякі православні філософи вважають, що в католицьких храмах значно зменшилася чисельність парафіян через занадто послідовне втілення в життя літургічної реформи, ініційованої II Ватиканським Собором [3].

У самому католицтві існують не численні, але активні групи віруючих, котрі практикують дособорну Літургію як найоптимальнішу, на їх думку, форму поклоніння Богові. А нинішній папа Бенедикт XVI недавно затвердив чин дособорної меси як легітимний і дозволив використовувати його під час богослужіння, що знов-таки викликало полеміку. Виявилося, що практичні навички служіння подібної меси втрачені й необхідно заново навчати священників. Існує навіть сайт в Інтернеті, де священники можуть поділитися досвідом служіння дособорної Літургії. Якщо ж визначати традиціоналістську течію всередині католицтва ширше, то вона постає як явище інтегризму. Інтегризм (від лат. integer — недоторканий, цілісний) сягає ще середини XIX ст., коли, з одного боку, сильно позначається наявність клерикалізму й церковного традиціоналізму, а з іншого — поширення інтегризму стало реакцією на посилення впливу лібералізму, секуляризму, американізму й модернізму й збіглося з розвитком ультрамонтанства. У цілому інтегризм виник на ґрунті протиставлення Католицької Церкви суспільству й культурі Нового часу, які сприяли процесам секуляризації. Рух інтегризму припускав забезпечити інтегральність Католицької Церкви, тобто її цілісність, повноту. Інтегристи негативно ставилися до всього, що перебувало за межами Церкви, визнавали принцип її незмінності, неможливості в ній будь-яких змін.

Інтегризм доводить суспільству, що Церква не має підлаштовуватися під вимоги часу, вона повністю перевершує світ, а Папа Римський — найвищий авторитет як у питаннях віри й моральності, так і в питаннях політики. Найраніше інтегризм виявився в іспанському католицтві як найконсервативнішому. Основувчись на енцикліці Папи Пія IX *Quanta cura*, діяч іспанського католицького руху Р. Носедаль у 1864 р. заснував в Іспанії першу партію інтегривтів, метою якої була боротьба з лібералізмом. Це викликало полеміку з Римом через крайнощі поглядів інтегривтів, хоча в цілому церковна ієрархія не вважала їх занадто помилковими. Інтегризм іспанських церковних ієрархів здебільшого виявлявся в прагненні керувати суспільно-політичним життям католиків.

У 1879 р. опублікована енцикліка Папи Лева XIII *Aeterni Patris*, що дала потужний імпульс відновленню католицького богослов'я. Уніфікованою концептуальною основою католицьких

філософських і богословських дисциплін визнано томізм, що розглядався як протилежний богословському еkleктизму й основним напрямом тодішньої світської думки — кантіанству, гегельянству, матеріалізму, позитивізму, несумісним з ученням католицької церкви. Енцикліка стверджувала необхідність повернення до автентичної думки Фоми Аквінського, філософію якого назвали «вічною філософією». Повернення до томізму означало не тільки відмову від альтернативних течій католицької думки, але й активізацію богословського пошуку, зокрема біблійних досліджень. Загалом папська енцикліка осудила модернізм, що дозволило інтегрізму знайти організаційні форми. У 1907 р. римська Священна канцелярія оприлюднила декрет *Lamentabili*, що осуджував помилки модерністів, цей декрет безпосередньо вплинув на енцикліку Папи Пія X *Pascendi dominici gregis* (1907 р.), написану в дусі інтегрізму. У цій енцикліці Папа через загрозу поширення модернізму поклав обов'язки на єпископів увести тверду цензуру на розповсюджені в єпархіях друковані видання, а також заступати в кожній єпархії «ради пильності». В 1910 р. Пій X увів особливу антимодерністську присягу для священників, а роком раніше іспанський священник і церковний публіст У. Беніньї (1862 — 1934) створив таємну організацію *Sodalitium Pianum* (Братерство св. Пія V), або *Sapiniere*, для боротьби з модернізмом.

Сильні модерністські тенденції були наявні у французькому католицтві, реакцією на них стали численні прихильники цієї організації серед духовництва, що було проти лібералізму. Однак у результаті діяльності інтегрістів антимодерністська позиція часто набувала невиправдано усталених форм, що призвело до загострення полеміки серед католиків, кидало тінь на репутацію цілком ортодоксальних католицьких учених та богословів і гальмувало розвиток католицької академічної науки. Багато видатних представників тодішньої католицької ієрархії зазнавали утисків зі сторони інтегрістів. Інтегрісти проголошували «ворогами Бога, лицемірами й лжебратами» прихильників ліберального католицтва, соціального католицтва, християнської демократії й екуменічних контактів. Природно, що проти діяльності інтегрістів висловлювалися протести вже під час понтифікату Пія X. Після смерті папи архієпископ Міньї подав тодішньому секретареві Св. престолу кардиналові М. дель Валю пам'ятну записку, в якій попереджав про таємні сили в Церкві, що діють безвідповідально й перебувають, по суті, поза контролем церковної ієрархії, розуміючи під цим інтегрістів.

У своїй першій енцикліці *Ad beatissimi Apostolorum* (1914) Папа Бенедикт XV закликав покласти кінець розбратам серед католиків і підкреслив, що в богословських дискусіях має панувати помірність, а не необґрунтовані звинувачення в неортодоксальності

поглядів опонентів. Не згадуючи безпосередньо інтегрисів, папа відзначив, що термін «католицький» не обов'язково практикувати як «цілісний» (лат. *integer*). Вищезгадану організацію *Sodalitium Rianum* на деякий час розпустив, а в 1921 р. її остаточно заборонив Св. престол.

Як уже зазначено, II Ватиканський собор намітив лінію відновлення в Церкві як у богослов'ї, так і в богослужбовій практиці. Відтоді інтегризм являє собою ідеологію тих католицьких кіл (зокрема пов'язаних з рухом лефевристів), які у відкритій або прихованій формі виступили проти рішень собору, перш за все проти прийнятого ним принципу аджорнаменто, що припускає інкультурацію католицизму в сучасний світ і розширення екуменічних контактів.

Архієпископ Марсель Лефевр (1905–1991) не погоджувався з уведенням національних мов у практику богослужіння, екуменізму як змішання традицій, «східної політики» Ватикану, рукопокладення чорношкірих африканців, вимагав прийняття на II Ватиканському соборі антикомуністичної декларації. Лефевр користувався активною підтримкою ультраправих політичних сил. У 1970 р. він створив семінарію в Еконі (Швейцарія), де сформулював свою позицію: «Майбутнє Католицької Церкви в її минулому». В 1975 р. Ватикан призупинив повноваження Лефевра, тому що він рукопокладав священників без його відома. Св. Престол неодноразово розпочинав переговори з Лефевром, йому навіть дозволили служити меси на латині. Однак у 1988 р. Лефевр незаконно, без дозволу Риму, зробив 4 єпископські рукопокладення, за що його відлучили від Церкви разом зі своїми прихильниками. Проте Церква готова в разі каяття прийняти інтегрисів. Однак інтегризм не йде на компроміси, продовжує критикувати Св. Престол, що рухається, на думку інтегрисів, помилковим шляхом, унаслідок чого криза в Церкві зростає. Офіційно союз священників, прихильників інтегризму, називається «Братерство св. Пія X». Відзначимо, що офіційний Ватикан осуджує не стільки сам інтегризм як течію, скільки незаконні рукопокладення Лефевра, тобто створення паралельної католицької ієрархії. Рух лефевризму Ватикан кваліфікує не як еретичний, а як схизматичний (розкольніцький).

У інтерв'ю французькому періодичному виданню «*Le Monde*» відомий католицький теолог-модерніст, основний опонент нинішнього Папи — консерватора Бенедикта XVI, торкається проблеми скасування цим Папою церковних відлучень лефевристів. Кюнга не здивувало рішення Бенедикта XVI, який, на його думку, завжди підтримував зв'язок з Лефевром. Бенедикт XVI визнає рішення II Ватиканського собору, але інтерпретує їх у лефевристському дусі.

Більше того, на думку Кюнга, він симпатизує інтегризму, про що свідчить факт скасування церковного відлучення з лефевристів.

Загалом відзначимо, що критика сучасної католицької церкви на Заході здійснюється модерністами в напрямі необхідності, на їх думку, пом'якшити позицію Церкви щодо родинно-шлюбних відносин та сексуальних проблем.

Узагалі слід відзначити, що відносини між традиціоналізмом і модернізмом у католицтві завжди були непростими. Незважаючи на явне неприйняття модерністських ідей наприкінці XIX — у першій половині XX ст., і сам традиціоналізм вищі церковні кола ставили під сумнів. Традиціоналізм осуджено ще на I Ватиканському соборі, тому що традиціоналістська недовіра до людського розуму відкривала шлях скептицизму й безбожництву, підривала авторитет папства. Відзначимо, що важливою особливістю католицтва є використання раціональності, довіра до людського розуму (на відміну від усіх видів фундаменталізму, зокрема протестантського). Однак сучасний інтегриський рух (лефевризм) звинувачує оновлене католицтво в протестантизації, що, на думку прихильників цього руху, виявляється зокрема в новій Літургії. Обряд для прихильників інтегризму — не просто зовнішня дія, яку можна змінювати, пристосовуючись до вимог часу. Обряд є вираженням цілісності Церкви, її повноти, виокремлення, визнання з перебігу часу.

Сучасне католицтво, незважаючи на численних віруючих, переживає певну кризу. Спробою виходу із кризи стали рішення II Ватиканського Собору, що намітили принаймні зовнішню модернізацію Церкви. На певному етапі ці дії відстрочили кризу. Однак починаючи з 80-х — 90-х рр. процеси секуляризації й глобалізації, омасовлення культури вплинули на стан релігії загалом, ще більше знизили її суспільну роль. Прихильники традиціоналізму вбачають причину кризи саме у відході від традиції, що повідомляла Церкві свободу від змирнення, стверджувала її цілісність.

У будь-якій історичній релігії на нинішньому етапі її розвитку існують різнополярні рухи, зокрема й традиціоналістські (інтегриські). Так, ісламські інтегристи мріють про реставрацію халіфату, для досягнення цієї мети прагнуть до політичної й фінансової могутності ісламської умми, її інтеграції та консолідації, технічної й інтелектуальної модернізації. Все це відбувається при постійній апеляції до традиційних цінностей ісламу. Це явище має ознаки подібності із зовні, здавалося б, зовсім не спорідненим явищем — католицьким інтегризмом. Це той же традиціоналізм у поєднанні з інтеграцією й модернізацією не стільки культу, скільки місіонерської роботи.

Існує і єврейський інтегризм складовими якого є талмудичні, сефардські, хасидські та інші течії. Діячі єврейського інтегризму

свій традиціоналізм виявляють у заклик до виняткового вживання іврит у усіх сферах життя єврейського суспільства.

Надзвичайно впливовим у сучасній Індії є індуїстський інтегризм, який інакше називається комуналізмом, корені якого сягають діяльності Ар'я самадж (гінді — ārya samāja — «Суспільство аріїв» або «Суспільство Просвічених») — індуїстський реформаторський рух, заснований 10 квітня 1875 р. Даянандою Сарасваті. Своєрідний православний інтегризм утілюється в поглядах о. Серафима (Роуза).

Існує й так званий древньоправославний інтегризм, натхненником якого є російське старообрядництво (Російська Православна старообрядницька Церква), що прагне, з одного боку, об'єднати всі старообрядницькі течії, з іншого — реставрувати Святу Русь. Примітно, що зразком для древньоправославних інтегрисів слугує відповідна діяльність св. Василя Великого з об'єднання старонікіївців, «младонікіївців» і полуаріан. У православного інтегризму є серйозні опоненти як із традиціоналістської, так і з ліберальної сторони.

Загалом для всіх некатолицьких різновидів інтегризму характерний принцип модернізації без вестернізації. Модернізація викликає критику традиціоналістів, тому інтегризм не можна вважати суто традиціоналістською течією. Модернізацію без вестернізації варто розуміти як суто внутрішній процес відновлення тієї або іншої конфесії без зовнішніх західних запозичень. Звичайно ж до подібних конфесій католицтво не належить, оскільки, незважаючи на прагнення до універсальності, є феноменом західним.

Слід відзначити, що, на думку найвпливовіших католицьких діячів, зокрема Хосемарії Ескриви, різко поляризувати в католицтві інтегризм і лібералізм не варто. Нинішня позиція Церкви щодо оновлення оцінюється Ескривою як позитивна, вчення II Ватиканського собору вивело християн на той шлях, що найвідповідніший цілям християнського провіщення в сучасному світі. Водночас богослов'я Церкви — це живий організм, який розвивається в різних сферах. Зауважимо, що Католицька Церква дотримує ідеї догматичного розвитку, поглиблення розуміння основних догматів християнства. Істина, на думку Ескриви, — це не стільки результат людського міркування, скільки дія Духа Святого, котрий дихає, де хоче. Отже, і в ідеях інтегрисів, і в ідеях прогресивістів необхідно вбачати елементи Божого промислу. Таким є духовне розуміння опозиції «модернізм — традиціоналізм» у Церкві.

Таким чином, практично кожна релігійна традиція має здатність як до власної консервації, так і до оновлення. Опозиційність цих засад спонукає християнство знаходити шляхи виходу зі світоглядної кризи, спричиненої сучасними цивілізаційними

процесами. Все це становить широке поле для подальших досліджень.

Список літератури

1. Воронцова И. В. Основополагающие черты христианского модернизма (конец XIX — нач. XX вв.) / И. В. Воронцова // Вопросы философии. — №10. — 2010. — С. 51–61.
2. Головащенко С. Історія християнства : курс лекцій : навч. посіб. / С. Головащенко. — К. : Либідь, 1999. — 352 с.
3. Горичева Т. М. Христианство и современный мир / Т. М. Горичева. — СПб. : Алетейя; Ступени, 1996. — 298 с.
4. Документи II Ватиканського Собора. — М. : Паоліне, 1998. — 589 с.
5. Лортц Й. Історія Церкви, розглянута в зв'язі з історією ідей. Т.2. Нове время / Й. Лортц. — М. : Християнська Росія, 2000. — 579 с.
6. Павловський Я. Католицький катехизис / Я. Павловський. — Латвія : Изд-во Латгальського культурного центру резекне, 1994. — 411 с.
7. Тишнер Ю. У истоков интегризма / Ю. Тишнер // Континент — 1995. — 83/1. — С. 234–246.

Надійшла до редколегії 20.12.2011 р.